

НЕОЛОГІЗМИ ЛІНИ КОСТЕНКО

(На матеріалі роману «Записки українського самашедшого»)

Стаття присвячена лексико-семантичному аналізу неологізмів у прозовому романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» (К., 2010). На матеріалі нових слів та значень, дібраному шляхом суцільної вибірки, проаналізовано контекстуальне оточення, характер номінацій, запропоновано тлумачні словникові статті для загально-мовних неологізмів та неосемантизмів.

Ключові слова: неологізм, неосемантизм, Ліна Костенко.

Статья посвящена лексико-семантическому анализу неологизмов в прозаическом романе Лины Костенко «Записки украинского самашедшого» (К., 2010). На материале новых слов и значений, собранном путем сплошной выборки, проанализировано контекстуальные поля, характер номинаций, предложены толковые словарные статьи для общезыковых неологизмов и неосемантизмов.

Ключевые слова: неологизм, неосемантизм, Лина Костенко.

The article is devoted to the lexical-semantic analysis of new words in Lina Kostenko's prose novel «Memoirs of the Ukrainian crazy» (Записки українського самашедшого) (К., 2010). Contextual fields, character of nominations has been analyzed and monolingual dictionary entries for the neologisms and neosemantisms of common language has been proposed based on the material of new words and meanings, collected by continuous sampling.

Key words: neologism, new word, Lina Kostenko.

Лексикон української мови поповнюється новими словами щоденно, тож неологічні пошуки в українській лінгвістиці сьогодні, як ніколи, перспективні й потрібні. Актуальність цієї справи підкріплена також і перманентною потребою неографічних праць: словникових матеріалів, реєстрів тощо.

Джерела пошуку неологізмів найрізноманітніші – від усного мовлення (в тому числі й графічно відображеного за допомогою комунікативних сервісів мережі Інтернет та мобільних телефонів) до творів визначних майстрів художнього слова.

Безперечно, прозовий роман Ліни Костенко «Записки українського самашедшого», що вийшов друком у 2010 році, став важливим джерелом для неологічних пошуків. Охопивши певний далеко не найспокійніший відтинок сучасного життя на українській землі, цей роман більше схожий на записки в блозі. А відтак, мова твору сучасна, максимально наближена до сьогоденних реалій, подекуди не зовсім нормативна.

У пропонованій статті спробуємо розглянути лексико-семантичний зріз виявленої у романі нової лексики. Вибірка слів, не зафіксованих або зафіксованих з іншим лексичним значенням сучасними тлумачними словниками, була здійснено наскрізно. Загалом опрацьовано та проаналізовано дев'яносто слів.

Переважає більшість неолексем вжита в прямому значенні, наприклад: *адора́тор*¹, *антинація*, *бабко́м*, *балабо́льчик*, *бараба́нник*, *дзьоба́тенький*, *знікче́млювати*, *зуда́ритися*, *¿катеґорі́зм*, *¿метеозале́жний*, *моноце́нтри́чність*, *мордолу́пцюва́ння*, *набри́нькувати*, *навзги́нці?*, *нату́лити*, *поста́жувати́ся*, *упада́льник*, *ха́ризма́т*, *хляпа́* та ін.

П'ятнадцять відсотків вибраної лексики становлять слова у переносному значення, зокрема:

вегетува́тися (*У нас немає людини, яка б думала солідарно. Зате є понад сотню партій, які вегетуються й конфронтуються*), *вигарцо́вувати* (*Вигарцо́вує московська попса*), *щеплюва́ти* (*Він [Папа Іоан Павло II] повернув мені щастя бути належним до такого народу, а то ж у мене його весь час віднімали, щеплювали мені у свідомість, що мій народ не гордий, що він упосліджений, все стоїть на колінах і ніяк не встане..*), *дзюмкоти́ти* (*Дзюмкотять комп'ютерні ігри*), *здиригува́ти* (*Вже навіть не війни, не міжнародні конфлікти, не гарячі точки, – а глобальне протистояння непримирених світів, де невидимі диригенти можуть здиригувати війну цивілізації*), *насю́яти* (*А всі разом хочуть насюсяти на великих, витерти ноги об попередників, проголосивши у тональності язикатої Хвеськи: «Літератури у нас нема»*), *підміно́ваний* (*Я вже весь підмінований тими дзвінками і звуками*), *просота́ний* (*Все просотане всесвітньою павутиною, електричними струмами, радіомагнітними хвилями*) та ін.

Значна частина лексем ужита в первинному значенні, часто має моносемічну характеристику. Лексеми цієї категорії можна розділити на дві групи: загальномовні неологізми (пропонуємо розроблені тлумачення цих слів), наприклад:

Веб-се́рфінг. Вправне користування гіпертекстовими технологіями мережі Інтернет. *Ну якщо він [Тинейджер] вже вийшов у Мережу, ти теж мусиш вчитися веб-се́рфінгу*. Інший контекст: *До речі, .. «новачки» так захопилися веб-се́рфінгом в Інтернеті, що дуже швидко нагнали в своїх комп'ютерних навичках вже досвідчених користувачів* (Google, 2010).

ґопаке́дія. (*іронічно*) Показове відтворення українських обрядів у національних костюмах (перев. під час офіційних церемоній). *Попереду, за ритуалом, ґопакедія в шароварах, у віночках і плахах, несе кошики з квітами*. Інший контекст: *А тут [на телебаченні] як не порнографічний шабаш, то етнографічні ґопакедії* (Google, 2010)².

Засей́вити. Зберегти. *Я хотів би цю дружбу засейвити — час летить, малому потрібен старший товариш*.

Знікче́млювати. Робити кого-н. нікчемою, принижувати. *Хоч би як вона того «чоловека» знікчемлювала, як би його не принижувала, а в нього все була ілюзія, що він звучить гордо*.

Зуда́ритися. Зійтися з ким-н. у бійці. *А хлопці у нас хоробрі, схопили, що було під рукою, хитнули кордон міліції, зударились, розлютувались, когось уперіцили дрюком, а кого й металевим прутом*.

Кню́пати. Натискати на клавіші. *Малий вже сидить у чатах, кнюпає на клаві як за-*

¹ Слова та цитати подаємо без указівки на сторінку книги, оскільки в дослідженні використовували електронний варіант роману. Електронна адреса доступу: <http://lib.rus.ec/b/260940/read>.

² Подаємо тільки два контексти як приклад функціонування неологізму поза текстом досліджуваного роману.

нравський юзер, а часом трапиться якийсь глюк, звертається до нього [Тинейджера], а не до мене.

Метеозалежний. Який реагує на погодні умови. Я людина не метеозалежна, та й то відчуваю.

Моноцентричність. Наявність тільки одного центра зосередження чого-н. У колоніальному становищі нації, мови, в моноцентричності імперії, чи відторгнення генія зумовлене також і специфікою питомого реципієнта?

Напродукувати. Багато виробити, виготовити, випустити чого-н. *Це ж треба так скористатися свободою, щоб напродукувати стільки сміття!*

Псевдосоціалізм. Несправжній соціалізм. *Чи я мушу терпіти, щоб ця квазідемократія нищила мене не згіри, як той псевдосоціалізм?! тощо*
та авторські новотвори (подаємо тільки контекст):

Розумію, чому теща любила цей балаболіччя на кухні. (Про радіоприймач).

Взагалі-то щоденник — жанр особистих записів. А яке моє особисте життя, і чи буває воно в одружених? Записувати, як тебе жінка пиляє, як засмоктують будні? Це вже був би не щоденник, а буденник.

Учора передавали інтерв'ю з одним російським психотерапевтом, він говорив про диспластику людини і диспластику ситуацій.

Тільки наукова дідорня може вважати, що загадка скрипки Страдіварі – це всього лише особливий склад лаку, а кохання – хімічний коктейль у голові на пару років чи місяців.

У місті справжнісінький льодопад.

Йде якась планомірна лярвізація країни.

Звісили червоний прапор з балкона, махали ним під час сесії, депутати знавісніли в дискусіях, було велике мордолупцювання.

Наступне покоління на них озирнулося, а ще наступніше хвицнуло ратцями й забуло.

І я подумав — от якби й у нас не говорили, а пересвистувались. Бо стільки вже наговорено, до цілковитої втрати смислу. Та це й якоюсь мовою недолюдською, сурогатом української і російської, мішанкою, плебейським сленгом, спадком рабського духу і недолюдських понять, від чого на обличчі суспільства лежить знак дебілізму, — а при чому ж тут я?

У нас є два крени в не-істину³.

Австралійці ж виходили з аборигенами, просили у них пробачення за всі кривди і утиски від новонаселенців.

Я людина ХХ століття, принаймні півмене залишилося там.

По-моєму, тут уже потрібні не політологи, а поліптологи.

³ Сучасна мовна картина засвідчує подібні новотвори, зокрема, їх фіксують різні неологічні словники: **невипадковість**, **неголосування**, **недопуск**, **неканонічність**, **нелегітимність**, **непідвищення**, **непідпрісець**, **непрогнозованість**, **непродажність**, **нересстрація**, **нероблення**, **несприйняття**, **негугешність** [5; 146-155]; **неліквід**, **ненорматив**, **непередовик**, **непопулярщина**, **нерозум'я** [3; 76-79] тощо. Деякі дослідники вважають таку тенденцію наслідком одного з чинників мовного оновлення: інтелектуалізації сучасної української мови. “Прикладом розрядів лексики, яку активно включено до процесу інтелектуалізації, можуть слугувати ряди похідних іменників та прикметників із заперечною часткою не в ролі префікса” [1; 79].

*Один вся України, і другий вся України. В очах двоїться — хто ж із них усійший?*⁴
Дивиться, як-із-космосу-і-ніяких-позивних.

Серед неологізмів Ліни Костенко спостерігаємо неосемантизми, які також поділяємо на дві групи: зафіксовані тлумачними словниками з іншим значенням та незафіксовані лексеми, вжиті в новому значенні, відмінному від значень, що трапилися нам під час аналізу інших контекстів (як приклади подаємо розроблені нами словникові статті для тлумачного словника).

Неосемантизми:

ЕМАНСИПЕ́, *невідм., с., розм.* Емансипація. *Якось перетриваємо мамине емансипе* (ВТССУМ(Б): емансипована жінка).

ЖИТТЯ́, *я, с., розм.* У комп'ютерній грі – один з декількох етапів, що триває до втрати героя, предмета тощо. — *Скільки життів це залишилося? — питає малий* (СУМ, ВТССУМ, ВТССУМ(Б): 1. Вища форма існування матерії, найхарактернішими рисами якої є обмін речовин, самооновлення, самовідтворення. || Існування всього живого; прот. смерть. 2. Стан живого організму в стадії розвитку, зросту. 3. Період існування когонебудь; вік. || Все пережите, зроблене людиною за час її існування; біографія. 4) Спосіб існування когонебудь. 5. Жива істота. 6. *перен.* Про щось дороге, необхідне, важливе. 7. Прояв фізичних і духовних сил живих істот. 8. Пожвавлення, рух, посилення діяльності живих істот. 9. Сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чогонебудь. 10. Те, що реально існує; дійсність).

МАТРОНА́ЛІЇ, матрона́лій, *т. мн., перен.* Жіночі зібрання. *Не люблю я цих феміністичних матроналій* (ВТССУМ(Б): *іст.* Свято матерів, яке справляли римські жінки 1 березня).

СВІЙСТВО́, *а, с., збірн.* Непорядні, нечемні, невдячні люди. *Уявляю собі, як ті люди в далеких вмираючих селах, де вже ні школи, ні клубу, ні бодай фельдшерського пункту, як у кого є старенький телевізор, — дивляться, наче з іншої планети, ці трансляції зі столиці, — як тут жирує бомонд, на їхній біді розпаношіле свинство, в блиску й розкошах нічних клубів, ресторанів, світських вечірок* (ВТССУМ, ВТССУМ(Б): *розм.* 1. Бруд, неохайність; відсутність культурних навичок, невігластво. 2. Непорядний, низький вчинок; нечесна, підступна поведінка; неподобство).

⁴ Сучасні неологічні процеси засвідчують також появу цікавих варіантів прикметників або ад'єктивованих слів у формі вищого та найвищого ступенів порівняння (див. також слово **наступніший**, подане вище у цьому переліку). Особливістю таких новотворів є те, що вони належать до класу відносних прикметників, яким не властиві форми вищого та найвищого ступенів. Наприклад: **айабсолютніший** (*Мертве людське тіло – це найабсолютніше зі заданих відхилень. Воно не може пересуватися й говорити, воно пасивне і байдуже до всього, не здатне бути подразненим.* – Ю. Андрухович, Дванадцять обручів); **найбюджетніший** (*Керівник області охарактеризував ситуацію, що складається на “найбюджетнішому напрямку”, щодо виплати в регіоні заробітної плати працівникам державних установ, медикам, освітянам тощо.* – Урядовий кур'єр); **наймузикальніший** (*У ньому [“Кобзарі” Т. Г. Шевченка] – сила інтелекту Поета, його оригінальне, творче бачення світу ліпить художню форму небаченої новизни, модерну і народну водночас, свіжу і вільну, експресивну і мелодійну. Недарма Шевченкові належить слава одного з наймузикальніших світових поетів – Високий замок, 9.03.2010); **найпомідорніший** (*Найпомідорніша томатна паста – з реклами); **найреволюційніший** (Днями прозвучала і ще одна, найреволюційніша, заява Тігіпка, що по суті оголошує війну “тіні” в українській економіці – День, 5.03.2010); **опозиційніший** (Опозиція: хто опозиційніший? – Кореспондент, 9.03.2010).**

СУВЕНІРНИК, а, ч. Продавець сувенірів. *Швидко розходяться сувенірки* (ВТССУМ(Б): Майстер з виготовлення сувенірів).

Неологізми-неосемантизми:

ВІРТУАЛ, у, ч., рідко, розм., сленг. 1. Особа, яка віддає перевагу спілкуванню у віртуальному просторі. *Пояснювати треба віртуала, що вони віртуали і чим реальна діяльність відрізняється від віртуальної* (Google, 24.05.11). 2. Віртуальний образ певного об'єкта. *Екотел – новий віртуал від УМС* (Google, 25.05.11). 3. Віртуальна реальність. *Ретируюсь у сусідню кімнату і виходжу у віртуал*.

ЗАБОМБИТИ, лю, іш, док., кого-що. 1. Здійснити бомбову атаку, закидати бомбами. *Хотіли забомбити реактор, щоб швидше згорів чи що?* (smoloskur.livejournal.com, 07.06.11). 2. перен., сленг. Здійснити інформаційну атаку. *Ми повинні забомбити Мінтранс листами* (Google, 07.06.11); // Надати багато інформації за короткий час, повідомити багато новин. *Газети забомбили свідомість*. 3. сленг. У мистецтві графіті – швидко розмалювати об'єкт. *Ось і докази їхнього малярського таланту та шаленого бажання забомбити одеську стіну* (Google, 26.04.11) та інші.

Ліна Костенко, витворивши або використавши відомі, але ще не фіксовані слова, влучно і красиво доповнила деякі синонімічні ряди: *адора́тор*, *упада́льник* (до *прихильник*, *залицяльник*); *бараба́нник* (до *барабаничик*); *знікче́млювати* (до *принижувати*); *харизма́т* (до *харизматик*); *хляпа* (до *сльота*); збагатила мову прислівниками: *вспак*, *навзгинці*, *навмируще*, *палативно*, *по-на́ськи*, *сомнамбулі́чно*, *ступорно*, *техноге́нно*, заповнивши лакуни у відповідних словотвірних рядах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Динамічні процеси у сучасному українському лексиконі / Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. – К.: Вид. Дім Дмитра Бураго, 2008. – 335 с.
2. Костенко Л. Записки українського самашедшого. – К.: 2010.
3. Мазурик Д. Нове в українській лексиці. Словник довідник. – Львів: Світ, 2002. – 130 с.
4. Нелюба А. Лексико словотвірні інновації (1983–2003). – Х., 2004. – 136 с.
5. Нові й актуалізовані слова і значення: словникові матеріали (2002-2010) / кер. пректу і відп. ред. О.М. Тищенко, авт. колектив: В.О. Балог, Н.Є. Лозова, Л.О. Тищенко, О.М. Тищенко [Інститут української мови НАН України] – К., 2010. – 278 с.
6. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – К.: Видавн. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
7. Туровська Л. В., Василькова Л. М. Нові слова та значення. – К.: Довіра. – 2008. – 271 с.

СКОРОЧЕННЯ

ВТССУМ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Н. Клічак, наук. ред. В. В. Жайворонок. – К.: Вид. Дніпро, 2009. – 1329 с.

ВТССУМ(Б) Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2007. – 1736 с.

УДК 8Г42 811.111

Єфименко В.А.
(Київ, Україна)

КАЗКОВИЙ НАРАТИВ У СВІТЛІ КОГНІТИВНОЇ НАРАТОЛОГІЇ

У статті розглядаються особливості презентації свідомості в наративі, зокрема, взаємозв'язок між дією та думкою, а також колективні думки та подвійно обрамлені наративи. Проаналізована взаємодія просторів та сил, які впливають на події, на прикладі казкового наративу.

Ключові слова: когнітивна наратологія, обрамлений наратив, подвійно обрамлений наратив.

В статье рассматриваются особенности презентации сознания в нарративе, в частности, взаимосвязь между действием и мыслью, коллективные мысли и дважды обрамленные нарративы. Проанализировано взаимодействие пространств и сил, которые оказывают влияние на события, на примере сказочного нарратива.

Ключевые слова: когнитивная наратология, обрамленный нарратив, дважды обрамленный нарратив.

The article analyzes the peculiarities of presentation of consciousness in narrative, in particular, the relationship between action and thought, shared thought and doubly embedded narratives. Interrelations between spaces and forces determining events are examined in fairy tale narrative.

Key words: cognitive narratology, embedded narrative, doubly embedded narrative.

Метою когнітивної наратології є дослідження наративів шляхом когнітивного моделювання. Наративний дискурс є певною послідовністю (подій, станів, об'єктів) у просторі та часі. Для цього виду дискурсу характерною є розбіжність перцептуальної та концептуальної репрезентації окремої події в просторі (подвійна репрезентація), тобто розходження між конкретним феноменологічним часом та місцем читача та віддаленим і абстрактним часом та місцем наратора. На думку Д. Германа, основними питаннями, на які має дати відповідь когнітивна наратологія, є наступні: Які когнітивні процеси сприяють розумінню наративу, дозволяючи читачам, глядачам чи слухачам створювати ментальні моделі світів, які викликають в них історії? Яким чином вони використовують інформацію, представлену медіаторами, для реконструкції хронології подій, темпорально-просторових відносин, персонажів, які беруть участь в даних подіях [1: 6]?

Важливим питанням, яке належить до сфери когнітивної наратології, є презентація свідомості в наративі. Яким чином конструється свідомість вигаданих персонажів на-